

Meeuwenlekken: van dennenbos naar zand

(foto: archief PWN)

MEEUWENLEKKEN: VAN DENNENBOS NAAR ZAND

JENNY VAN RIJN EN EGBERT VAN DIEPEN

In de duinen rond Bergen aan Zee en Schoorl zijn vanaf het begin van de vorige eeuw op vele plaatsen dennenbossen aangeplant. Voor het merendeel met Corsicaanse en Oostenrijkse den, soorten die van nature niet in ons land voorkomen. De aanplant paste binnen de toenmalige inzichten over duinvastlegging, houtproductie (mijnhout) en landschapsverfraaiing. Najaar 2001 verwijderde PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN) ten zuidoosten van Bergen aan Zee een op een duintop gelegen Corsicaanse dennenbos van 2,3 ha. Doel was om dit gebied te veranderen in een dynamisch stukje open duingebied, waarvan de natuurlijke duinvegetatie in de directe omgeving zou kunnen profiteren. Kwamen de verwachtingen uit?

Dennen in het Noordhollands Duinreservaat

In het Noordhollands Duinreservaat (gelegen tussen Wijk aan Zee en Bergen) staat circa 600 ha dennenbos. In het Bergense deel van het Noordhollands Duinreservaat (NHD) is ongeveer 140 ha dennenbos. In het noorden sluit de boswachterij Schoorl (beheerd door Staatsbosbeheer) aan op het NHD. Van de

hier aanwezige 900 ha bos bestaat ook nog eens zo'n 700 ha uit dennen. Allemaal ooit aangeplant. Een deel van deze bossen staat op plaatsen waar van nature geen bos zou groeien, zoals op winderige duintoppen.

Het dennenbos in gebied Meeuwenlekken werd aangeplant in 1936. Het gebied ligt in het kalkgrensgebied, de overgang tussen kalkarme duinen in het Waddendistrict en kalkrijke duinen in het Renodunaal district. Het grootste deel van het bos lag op een duintop. Bodemontwikkeling had hier nog nauwelijks plaatsgevonden: de zure strooisellaag van 5 tot 10 cm lag bovenop het duinzand. De ondergroei was soortenarm en bestond voornamelijk uit duinriet en zandzegge. De omringende duinen hadden (en hebben) een natuurlijker begroeiing van duingrasland en duinroosvegetaties met plaatselijk struweel en in de duinvalleien struweelachtige loofhoutbosjes.

De dennen in Meeuwenlekken, en ook de nabijgelegen dennen langs de Zeeweg, zaaiden

PWN richt zich met zijn natuurbeleid op het omvormen van dennenbossen naar een gevarieerder bos, met spontane natuurlijke verjonging van loofhoutsoorten (foto: archief PWN).

zich uit in de omringende natuurlijke duinvegetatie, een ongewenste voortplantingsactie waarvan de natuurlijke duinvegetatie de dupe werd. Door de uitzaaiing van dennen nam de oppervlakte van (voor dit gebied karakteristiek) duingrasland en (eveneens karakteristieke) duinroosvegetatie verder af. De dennenopslag werd dan ook periodiek verwijderd, soms op 'ludieke wijze' door Bergenaren de gelegenheid te geven een boompje voor de kerst te komen zagen.

Verarming door verzuring

In de graslanden en duinroosbegrøeiingen rondom het dennenbos Meeuwenlekken veranderde de bodem door verzuring en voedselverrijking. Uitgestrekte, soortenarme begrøeiingen van het Amerikaanse mos en grijs kronkelsteeltje profiteerde hiervan. Jonge dennetjes zaaiden zich massaal uit, iets wat in het oorspronkelijke, stuivende duin niet

Op open stukken hebben de eerste duinviooltjes zich gevestigd en er ontstaat meer structuur in de vegetatie waar vlinders als icarusblauwtje direct van profiteren (foto: Frits van Daalen)

zou zijn gebeurd. Door het duinzand weer te laten stuiven, zou de mosbegrøeiing plaats gaan maken voor de oorspronkelijke duinvegetatie. Want als grijs kronkelsteeltje ergens niet tegen kan, dan is het tegen stuivend zand!

Omvorming naar open duin

PWN richt zich met zijn natuurbeleid op het omvormen van dennenbossen naar een gevarieerder bos, met spontane natuurlijke verjonging van loofhoutsoorten. Met ingrepen als onregelmatig dunnen komt plaatselijk meer licht op de bodem waardoor spontane verjonging optreedt van loofhoutsoorten als berk en lijsterbes, maar plaatselijk ook eik. Omvorming van bos in dynamisch open duingebied past in het "gewenst terreinbeheer" zoals dat in de aanwijzingsbeschikking van het beschermd natuurmonument "Duinen van Bergen" is verwoord: "Op groeiplaatsen waar van nature geen bos thuishoort, met name in het noordelijk middenduin, is omvorming naar van nature thuishorende vegetatietypen als struweel of duingrasland gewenst."

Bij het Meeuwenlekkenbos werd, mede door de ligging en de omringende waardevolle duingraslanden en duinroosvegetaties, gekozen voor omvorming naar "niet bos". Het dynamische en voedselarme duin kon hersteld worden door het rooien van het dennenbos en het verwijderen van de strooisellaag en de stronken. Hierdoor zou een kaal landschap met voedselarme omstandigheden nieuwe kansen bieden voor de natuur. PWN had hiermee in het Bergense duingebied al ervaring opgedaan. Zo werden aan de Helmweg bij het verwijderen van waterwinputten en -leidingen in de winter van 1994-1995 twee kunstmatige zandstorten verwijderd inclusief de daarop destijds aangeplante dennenbossen. Deze plek heeft zich heel mooi ontwikkeld.

Kappen van bos is in Nederland niet zo maar toegestaan. Er was een kapmelding in gevolge de Boswet nodig. Gekozen werd voor het verwijderen van het hele bos, inclusief takken en stronken. Het zaaghout werd verwijderd, de rest werd versnipperd en gebruikt als energiehout voor de energiecentrale in Cuyk. Wanneer stronken, takken en het strooisel achter waren gebleven, zouden bij mineralisatie hiervan veel voedingsstoffen vrijkomen. Hoogstwaarschijnlijk met als resultaat een ongewenste verrijking met een soort als duinriet, mogelijk gevolgd door struweelop-

slag. Zo een ongewenste ontwikkeling is eerder opgetreden op een duintop in Uilenvanger, nabij de Helmweg.

Effecten

De verwachting was dat zich een dynamische plek in het duinrooslandschap zou ontwikkelen. Vanuit deze dynamische plek zou kalkrijk(er) zand over de omgeving uitwaaien en het herstel van de natuurlijke dynamiek ter plaatse bevorderen. Onnatuurlijke mosvegetaties van grijs kronkelsteeltje zouden daardoor kleiner worden of verdwijnen. Ook zouden zich geen nieuwe dennetjes meer vestigen. De verwachtingen zijn uitgekomen! De duinroosvegetatie verovert de duinhellingen. Kenmerkende soorten van schrale duingraslanden, zoals schapengras, buntgras en fakkelgras, hebben hun intrede gedaan. Op open stukken hebben de eerste duinviooltjes zich gevestigd en er ontstaat meer structuur in de vegetatie waar vlindersoorten als de kleine parelmoervlinder, hooibeestje en icarusblauwtje direct van profiteren. Ook zijn de eerste zandhagedissen waargenomen, die door de kap van het dennenbos hun leefgebied hebben zien uitbreiden.

Dynamiek terug

Door de enorme toename van de dynamiek in

het gebied in de vorm van stuivend zand en de zoute zeewind is een aan de oostkant gelegen abelenbosje in korte tijd terug-gedrongen en is de uitbreiding van bos in het open duin sterk verminderd. De overgebleven bomen en struiken hebben duidelijk moeite met de nieuwe situatie. Langzaam krijgen ze de kenmerkende windvorm. In 2006 is Meeuwenlekken onderdeel van het integrale begrazingsproject Bergen - Egmond geworden. Runderen en paarden moeten ervoor zorgen dat het gebied niet snel weer wordt ingenomen door bomen en struiken of zal vergrassen met duinriet en zandzegge.

Met de kap van het dennenbos is de verdamping van water in het gebied ook flink afgenomen. Afstroming van regenwater uit het hoge duinmassief is toegenomen, waardoor de natuurlijke eiken-berkenbosjes in de dalen vernatten. Grote keverorchis en rondbladig wintergroen zijn soorten die hier hun voordeel mee doen. Via een onderzoekprogramma volgt PWN de vegetatieontwikkeling, de vlinderstand en het voorkomen van zandhagedissen. De ontwikkelingen die worden waargenomen, zijn voor PWN het signaal voor een geslaagd project. Natuurlijke processen gaan weer hun gang.

JENNY VAN RIJN IS ADVISEUR COMMUNICATIE EN
EGBERT VAN DIEPEN IS BOSWACHTER BIJ PWN
WATERLEIDINGBEDRIJF NOORD-HOLLAND.

Het dynamische en voedselarme duin kon hersteld worden door het rooien van het dennenbos en het verwijderen van de strooisellaag en de stronken (foto: archief PWN).